

מיגו לאפטורי משבועה

בשיעור הקודם עסקנו במעשה דרבא בר שרשום (לב:-לג). רבא בר שרשום אמור היה להישבע בפני היתומים כדי לגבות את חובו. הוא נעזר במיגו כדי להיפטר משבועה זו. מכאן נראה, לכאורה, שמיגו מועיל לפטור משבועה. אלא שדין זה איננו מוסכם, והוא נתון במחלוקת ראשונים.

הר"י מיגאש סבר שלא אומרים מיגו לפטור משבועה. דבריו נאמרו ביחס לסוגיה במסכת שבועות (מה:). הגמרא שם מניחה שמיגו מועיל לפטור משבועה. לאור הנחה זו מתקשה הגמרא להבין את הדין של שבועת השומרים:

”אם כן, שבועת השומרים דחייב רחמנא – היכי משכחת לה? מתוך שיכול לומר לו: לא היו דברים מעולם, יכול לומר לו 'נאנסו!'” (שבועות מה:).

מסקנת הגמרא היא ששבועת השומרים אכן לא קיימת במקרה רגיל של פיקדון. היא קיימת רק אם הפיקדון היה בשטר. במקרה כזה לא עומדת לרשותו של הנפקד שום טענה אלטרנטיבית: הוא איננו נאמן לומר שלא היו דברים מעולם, או שהחזיר את הפיקדון. לכן, אין לו מיגו שיפטור אותו מהשבועה, והוא חייב להישבע.

הר"י מיגאש סבר שההלכה איננה כסוגיה זו. בהתבסס על סוגיה אחרת (בבא בתרא ע:), הוא פוסק שאפילו אם הפקיד בשטר, הוא נאמן לומר שהחזיר את הפיקדון. מכאן חוזרת ומתעוררת השאלה: כיצד ייתכן חיוב בשבועת השומרים מן התורה? והרי אפילו אם הפקיד בשטר, הוא נאמן במיגו שהיה יכול לטעון שהחזיר את הפיקדון! כדי לענות על כך מחדש הר"י מיגאש שמיגו אינו מועיל לפטור משבועה:

”דאף על גב דאיכא למימר מיגו, דכי מהני מיגו – לאפטורי מממון, אבל לאפטורי משבועה – משתבע, ולא מהני ליה מיגו” (ר"י מיגאש שבועות מה: ד"ה איתמר).

גם הרמב"ם, בעקבות הר"י מיגאש, פוסק שמיגו איננו פוטר משבועה (הל' שכירות פ"ב ה"ח; הל' מלוה ולוה פ"ג ה"ג).

הרא"ש (שבועות פ"ז סי' ג) חלק על הר"י מיגאש, וסבר שמיגו מועיל לפטור משבועה. אמנם, מיגו איננו פוטר משבועת השומרים, אך זאת בגלל סיבה צדדית. מיגו שכזה הינו מיגו דהעזה. במקום שהמיגו איננו מיגו דהעזה – ניתן לומר מיגו אפילו בשבועה.

מחלוקת הראשונים הזו תלויה בפירושה של סוגיה נוספת. הגמרא במסכת בבא מציעא מביאה את דברי רבה, המסביר מדוע יש חיוב שבועה במודה במקצת:

”דאמר רבה: מפני מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע? חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חוב, והאי בכליה בעי דנכפריה, והא דלא כפריה – משום דאין אדם מעיז פניו”
(בבא מציעא ג.)

רבה מסביר, שחזקה על אדם שלא יעיז את פניו לכפור בכל החוב בפני בעל החוב. בראשונים קיימים שני פירושים לסוגיה. התוספות על אתר (ד"ה מפני מה) מבארים, שרבה בא להתמודד עם בעיה של מיגו. לכאורה כל מודה במקצת אמור היה להיפטר משבועה, במיגו שהיה יכול לכפור בכל החוב. כנגד זה מחדש רבה שכפירה בכל החוב דורשת העזה מיוחדת בפני בעל החוב. כיוון שכך, המיגו הוא מיגו דהעזה, ולדעת התוספות מיגו דהעזה איננו מועיל.

אם נפרש את הסוגיה כתוספות, מוכח מן הסוגיה שמיגו מועיל לפטור משבועה, שלא כשיטת הר"י מיגאש.

פירוש אחר לסוגיה נמצא בדברי רש"י (בבא קמא קז. ד"ה דאמר רבה). לדעת רש"י, ההווה אמינא של הסוגיה היא שאפילו מי שכופר בכל יתחייב בשבועה. דברי רבה נועדו להסביר מדוע אין חיוב שבועה בכופר בכל, אלא רק במודה במקצת. לשם כך מחדש רבה שיש חזקה שאדם איננו כופר בכל בפני בעל חובו. לכן, כאשר מגיע לפנינו אדם הכופר בכל, אנו יכולים לקבוע על סמך חזקה זו שהוא דובר אמת. הבירור שמספקת לנו החזקה מספיק כדי לפוטרו משבועה.

לפי פירושו של רש"י, אין כל ראייה מן הסוגיה שאומרים מיגו לפטור משבועה.

סברת הרא"ש

כפי שהזכרנו לעיל, הרא"ש חלק על הר"י מיגאש וסבר שמיגו פוטר משבועה. הרא"ש תמה על שיטת הר"י מיגאש, והקשה עליה מסברה:

”ודבריו אינן מובנים לי, כיון דמיגו דאורייתא הוא – מה לי ממון מה לי שבועה, אטו שבועה לאו ממון הוא, דוימנן דלא בעי אישתבועי וקיהיב ממונא!”
(רא"ש שבועות פ"ז סי' ג.)

בדבריו של הרא"ש ניתן להבחין בשני טיעונים שונים כנגד שיטת הר"י מיגאש:

א. אין כל חילוק בין ממון לשבועה. לכן, כשם שמיגו פוטר מממון – הוא יפטור גם משבועה.

ב. גם אם נסבור שחייב שבועה איננו דומה לחייב ממון, הרי כל חיוב שבועה כרוך גם בחיוב ממוני, כיוון שאם לא יישבע – עליו לשלם. לפי טיעון זה, מיגו יועיל לפטור משבועה מחמת החיוב הממוני הכרוך בה.

אם נאמץ את הטיעון השני של הרא"ש, ייתכן שנצטרך לחלק בין סוגים שונים של שבועות. הגמרא במסכת שבועות קובעת שיש הבדל בין שבועות דאורייתא לשבועות דרבנן:

”בדאורייתא נחתינן לנכסיה, בדרבנן לא נחתינן לנכסיה” (שבועות מא.).

אדם המחויב בשבועה דאורייתא ואיננו רוצה להישבע – ניתן לרדת לנכסיו ולגבות מהם את חובו. בשבועה דרבנן, לעומת זאת, לא יורדים לנכסיו של המחויב להישבע. אם האדם מסרב להישבע שבועה דרבנן – ניתן לנדותו כדי לכפות עליו לשלם, אך אי אפשר לפנות להוצאה לפועל. ייתכן אם כן, ששבועה כזו איננה נחשבת לשבועה הכרוכה בחיוב ממוני. ולפי טיעונו השני של הרא"ש – מיגו לא יוכל לפטור משבועה זו. ראינו שהרא"ש העלה שני נימוקים מדוע מיגו פוטר משבועה. ניתן להציע נימוק שלישי לשיטה זו.

הראשונים בתחילת מסכת בבא מציעא נחלקו האם עד אחד המסייע לטענתו של הנתבע פוטר אותו משבועה (עיין למשל ר"ן א. בדפי הרי"ף ד"ה וניחזי). את הדעה הסוברת שעד המסייע פוטר משבועה ניתן להסביר בדרכים שונות. מספר ראשונים הסבירו, שכשם שעד אחד יכול לחייב שבועה, כך הוא יכול גם לפטור משבועה. אפשרות אחרת היא לומר שאמנם הנתבע חייב בשבועה, אך העד מספק לנו בירור הממלא את מקומה של השבועה ומבטל את הצורך בה.

בדומה לכך ניתן להסביר גם את הפטור משבועה במיגו. ייתכן שהמיגו כלל איננו עוקר את חיוב השבועה. החיוב עומד בעינו, אך המיגו מברר לנו שטענתו של הנתבע נכונה, ובירור זה מהווה תחליף לשבועה וממלא את מקומה.

מדוע מיגו לא יפטור משבועה?

העלינו עד כה שלושה טיעונים התומכים בדעה שמיגו פוטר משבועה. הר"י מיגאש, הסובר שלא אומרים מיגו לפטור משבועה, יצטרך להתמודד עם כל אחד מהטיעונים האלה.

הרא"ש טען שאין הבדל בין שבועה לממון, ומיגו פוטר משניהם בצורה שווה. כנגד טיעון זה הר"י מיגאש יצטרך לומר, שיש חילוק עקרוני בין שבועה לממון. טיעון נוסף שהעלינו הוא שהמיגו מספק ברור, המהווה תחליף לברור שבשבועה. הר"י מיגאש, שחלק על טיעון זה, סבר כנראה שברורים אלה אינם שווים בערכם, ולא ניתן להחליף את השבועה במיגו.

כיצד יש להבין את החילוק בין ממון לשבועה בשיטת הר"י מיגאש? ה'לבוש' הציע כיוון אחד להסבר הדבר:

ינראה לי טעמא, משום דסבירא ליה כשאדם טוען לפטור עצמו מממון בטענותיו, הוא במחשבתו מקבל עליו כל חומרות שבועות שבעולם כדי להחזיק דבריו שיאמינו לו טענותיו¹
 ולבוש' עיר שושן סי' רצ"ו ס"ק א.

ה'לבוש' מסביר, שאין חילוק עקרוני בין ממון לשבועה. העובדה שאין מיגו בשבועה נובעת מכך שלמעשה המיגו כאן איננו תקף. במקרה רגיל, מיגו מבוסס על הערכה שאדם יבחר בטענה הטובה יותר כדי להיפטר מממון. אך כאשר מדובר בשבועה, הוא כלל איננו מעוניין להיפטר מהחוב. אדרבה – הוא מעדיף להישבע כדי לחזק את טענתו. לכן, אין כאן מיגו המסוגל לפטור אותו משבועה.

דברי ה'לבוש' קשים מסברה. ה'לבוש' סבר שלאדם שקרן אין בעיה להישבע לשקר, ולכן העובדה שבחר בטענה המחייבת אותו בשבועה איננה משמעותית. אך ההנחה המקובלת היא שגם אדם שקרן מעדיף להימנע משבועת שקר, שלא כדעת ה'לבוש'. גם הסמ"ע דחה את הסברו של ה'לבוש', והציע נימוק משלו מדוע מיגו אינו פוטר משבועה:

כי דוקא בהוצאת ממון הקילו לומר מיגו, כי קשה להוציא ממון מיד בעליו, אבל היכא שנפטר בשבועה מהוצאות ממון – לא רצו חז"ל לפטור משבועה מכח המיגו²
 (סמ"ע חו"מ סי' רצ"ו ס"ק א.)

מדברי הסמ"ע נראה, שחכמים הם שקבעו מתי יועיל דין מיגו ומתי לא. הם קבעו שמיגו יועיל להחזיק ממון ברשותו, כדי שלא תהיה אפשרות להוציא בקלות ממון

מבעליו. לעומת זאת, פטור משבועה איננו מטרה מספיקה, וחכמים לא רצו לקבוע שמגו יועיל לצורך כך. הש"ך על אתר (ס"ק א) הקשה על שיטת הסמ"ע – הרי מגו הוא דין דאורייתא, ואיננו תלוי בקביעתם של חכמים! מכאן מצדד הש"ך בהסברו של ה'לבוש'.

הסבר נוסף מציע הט"ז:

"ונלע"ד הטעם, דאף דיש סברא טובה מכח המגו שטענתו אמת, מכל מקום כל מה דאפשר לברורי – מבררינן" (ט"ז חו"מ סי' רצ"ז ס"ק א).

לדעת הט"ז, מעיקר הדין מגו אמור לפטור משבועה. אף על פי כן, השבועה עשויה להעניק לנו בירור טוב יותר מאשר המידע שמספק המגו. לכן, אנו מעדיפים להשביע את הנתבע ולמצות בכך את דרכי הבירור העומדות לרשותנו, על אף שמעיקר הדין אין צורך בבירור זה.

הסברו של הט"ז אף הוא איננו פשוט מסברה. אמנם, הדרישה להוסיף ולברר אף במקום שמעיקר הדין אין צורך בכך מוכרת לנו מתחומים אחרים. כך למשל, ההלכה קובעת ש"רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן" (חולין יב.). אם נמצאה בהמה שחוסה ולא ידוע מיהו השוחט – ניתן לסמוך על הרוב שמדובר בשוחט מומחה, ולהתיר את הבהמה באכילה. אולם הר"ף כותב שאפשר לסמוך על הרוב הזה רק אם השוחט הלך ואינו נמצא בקרבת מקום. אם השוחט נמצא לפנינו ויש דרך לברר האם הוא מומחה או לא – אין לסמוך על הרוב (שם ג: בדפי הר"ף).

אלא שהראשונים שם הסכימו שיש לחלק בין סוגים שונים של רוב. חובת הבירור קיימת רק כאשר מדובר ברוב קטן, והמיעוט הוא מיעוט מצוי. כאשר המיעוט איננו מצוי – ניתן לסמוך על הרוב, ואין צורך לברר יותר, אף במקום שהדבר אפשרי¹.

הגר"ד סולובייצ'יק הסביר, שכאשר יש מיעוט מצוי – היה כאן ספק, אלא שהרוב הכריע אותו. במקרה כזה יש עניין לתור אחר בירור נוסף, שיכריע את הספק בצורה טובה יותר. לעומת זאת, כאשר המיעוט איננו מצוי – כלל לא הייתה לידת הספק. אם אין ספק – אין צורך בבירורים נוספים.

1 עיין מלחמות שם (ד"ה ועוד). כמו כן עיין רש"י חולין יב. ד"ה פסח, המחלק בין טריפה פריאה, שאותה יש לבדוק "משום דשכיח", לבין שאר הטריפות שאין צורך לבדוק.

מהי רמת הבירור של מיגו? אם נשווה את המיגו למצב של מיעוט מצוי, נוכל לקבל את דברי הט"ז שיש צורך בבירור נוסף מעבר למיגו. אך אם מיגו דומה למצב של מיעוט שאינו מצוי – נוכל לסמוך על המיגו בפני עצמו, ולא יהיה צורך בבירור נוסף, שלא כדברי הט"ז.

גם אם נסבור שמיגו דומה למצב של מיעוט מצוי, ויש מקום לדרוש בירור נוסף – עדיין דבריו של הט"ז אינם פשוטים. בתחומי איסור והיתר, קל להבין את הדרישה לשאוף לבירור טוב יותר, ולא לסמוך על גורמי בירור בעלי עצמה פחותה. אולם, אצלנו מדובר בדיני ממונות. האם מוצדק להיטפל אל אחד מבעלי הדין ולהעמיס עליו חיוב שבועה שאיננו חייב בו מעיקר הדין, רק מחמת הרצון שלנו לברר את האמת בצורה טובה יותר?

ניתן להציע כיוון שונה להסבר שיטת הר"י מיגאש שמיגו איננו פוטר משבועה. עד כה הנחנו שמיגו פועל ככלי לבירור. אולם, כפי שראינו בשיעורים הקודמים², קיימות דרכים שונות להבין את אופן פעולת דין מיגו. הבנה אחת היא שאכן מיגו הוא כלי לבירור, המבוסס על סברת "מה לי לשקר". ההבנה השנייה היא שמיגו מבוסס על העיקרון של 'כוח הטענה'. מיגו מעניק עדיפות למעמדו של בעל המיגו על פני הצד שכנגד.

ייתכן אם כן, שההבדל בין שבועה לממון בדין מיגו נובע מהבדל במאזן הכוחות בין שני הצדדים בדיון. כאשר מדובר בתביעת ממון, ישנה סימטריה בין שני הצדדים. אם נסמוך על המיגו לטובת הנתבע – הוא יהיה פטור מלשלם, והתובע יפסיד. מאידך, אם לא נסמוך על המיגו – התובע יקבל לידי את הממון שתבע, והנתבע יפסיד. במקרה כזה ההכרעה היא בין שתי אפשרויות שקולות, ואנו מכריעים לטובת בעל המיגו.

המצב שונה כאשר מדובר בחיוב שבועה. כאן לא קיימת סימטריה בין התובע והנתבע. אם נסמוך על המיגו ונפטור את הנתבע משבועה – התובע יפסיד את תביעתו כליל. מאידך, אם לא נסמוך על המיגו ונחייב את הנתבע להישבע – אין אנו גורמים לו להפסד גמור, שהרי הוא עדיין יכול להישבע ולהיפטר. אין אנו זקוקים להכריע בין שני המתדיינים, אלא רק להחליט עד כמה לזכות את הנתבע – לחלוטין, או רק לחצאין. במקרה כזה איננו נעזרים במיגו, אלא אנו בוחרים בדרך הביניים של חיוב שבועה.

2 עיין לעיל בשיעור בעניין 'מיגו למפרע', עמ' 37.

מיגו דהעזה בשבועה

הראשונים נחלקו בשאלה האם אומרים מיגו דהעזה או לא³. רבנו יונה (בבא בתרא קכח: ד"ה ואם תאמר) מתייחס גם הוא לסוגיה זו, ומציע לחלק בין ממון לשבועה. לדעתו, מיגו דהעזה מועיל לפטור מחיוב ממוני, אך הוא איננו מועיל לפטור משבועה.

רבנו יונה מנמק את שיטתו על פי שיקולים פסיכולוגיים:

"חוקה לא יעזי אלא כדי להפטר משבועה, ונוח לו שישבע ולא יעזי"

(עליות דרבנו יונה קכח: ד"ה ואם תאמר).

מיגו דהעזה מבוסס על הערכה פסיכולוגית, הקובעת שאדם מוכן להעז פניו בפני בעל חובו כדי להיפטר מחיוב ממון. הערכה זו קיימת רק כאשר מרחף מעליו איום של הפסד ממוני. כאשר כל מטרתו היא להיפטר מחיוב שבועה, יש גבול לאמצעים שהוא מוכן לנקוט כדי להשיג מטרה זו. אם הטענה האלטרנטיבית כרוכה בהעזת פנים, הוא יעדיף לקבל על עצמו את חיוב השבועה, ובלבד שלא יצטרך להעז פניו. ההערכה הפסיכולוגית העומדת בבסיס המיגו איננה תקפה, ולכן אין אומרים מיגו לפטור משבועה.

ניתן לקבל את שיטת רבנו יונה שאומרים מיגו דהעזה רק בממון ולא בשבועה, אך להסביר אותה באופן אחר. הזכרנו לעיל שקיימות שתי הבנות בדין מיגו: מיגו ככלי לבירור, המבוסס על העיקרון "מה לי לשקר", ומיגו המבוסס על 'כוח הטענה'. במיגו דהעזה, הבירור איננו קיים. ייתכן שהוא בחר בטענה הגרועה רק כדי להימנע מהצורך להעז פנים, ואי אפשר להוכיח מכאן שהוא דובר אמת. לעומת זאת, מסתבר לומר שכוח הטענה קיים אפילו במיגו דהעזה. שהרי הטענה האלטרנטיבית עומדת לרשותו, אף אם היא כרוכה בהעזה, והיא מעניקה כוח לכל טענה אחרת שיטען⁴.

הצענו לעיל להבין בדעת הרא"ש, שמיגו פוטר משבועה כיוון שהבירור שבמיגו מהווה תחליף לבירור שבשבועה. את שיטת הר"י מיגאש, הסובר שמיגו אינו פוטר משבועה, ביארנו על רקע ההבנה שמיגו מבוסס על כוח הטענה. כוח הטענה איננו

3 עיין להלן בשיעור בעניין 'הנהו עיזי דאכלו חושלי', עמ' 167.

4 לחלופין ניתן לומר שהטענה האלטרנטיבית כלל איננה נחשבת כעומדת לרשותו, כיוון שהיא דורשת ממנו העזה שהוא אינו יכול לעמוד בה.

מכריע את הדין כאשר עומד על הפרק חיוב שבועה, כיוון שאין זו הכרעה בין שני צדדים שקולים.

אם נקבל הנחות אלה, נוכל להבין את הדין במיגו דהעזה. מיגו רגיל מכיל בתוכו בירור עובדתי. מיגו כזה יוכל לפטור גם משבועה, כיוון שהבירור שבו מהווה תחליף לשבועה. אך במיגו דהעזה אין בירור, והוא מבוסס על כוח הטענה בלבד. כוח הטענה מספיק כדי לפטור מממון, אך אין הוא מכריע את הכף כאשר מדובר בחיוב שבועה, כפי שביארנו. לכן, מיגו דהעזה יועיל רק בממון ולא בשבועה.

אופי חיוב שבועה

בדברינו עד כה מיקדנו את הדיון בהבנות השונות לדין מיגו. ייתכן ששורש המחלוקת בין הר"י מיגאש והרא"ש איננו בדיני מיגו, אלא דווקא בהבנות השונות לאופי חיוב השבועה.

אחרונים רבים חקרו בעניין אופי החיוב בשבועה⁵. בעניין זה קיימות שתי הבנות. הבנה אחת היא שחיוב שבועה דומה באופיו לחיוב ממוני. בשני המקרים מדובר בחוב של אחד מבעלי הדינים כלפי זולתו, אלא שבמקום לתת לו ממון הוא מחויב לספק לו שבועה.

לפי ההבנה השנייה, שבועה היא חובת בירור המוטלת על הנתבע. השבועה איננה חוב המוטל עליו כלפי בעל הדין השני; זוהי חובה שלו כלפי בית הדין, להוסיף מידע ולספק בירור טוב יותר בנוגע לדין.

ייתכן ששתי הבנות אלה הן העומדות בבסיס מחלוקת הראשונים. לדעת כולם, מיגו הוא כלי המועיל לפטור רק מחיוב ממוני, ולא מחובת בירור. השאלה היא להיכן יש לסווג את חיוב השבועה. הרא"ש סבר ששבועה גם היא דומה לחיוב ממוני, ולכן מיגו מועיל לפטור גם ממנה. הר"י מיגאש סבר ששבועה היא כלי לבירור ואין בה חוב ממוני. חובת בירור זו קיימת גם במקום שיש מיגו.

הבנה זו יכולה להוביל אותנו לחילוק בין שבועות שונות. ייתכן שחלק מהשבועות דומות באופיין לחוב ממוני, ובשבועות אלה יהיה פטור במיגו. לעומתן, קיימות שבועות אחרות שהן ביסודן כלים לבירור, ובשבועות אלה מיגו לא יפטור. חילוק כזה נמצא בדברי ה'נתיבות':

5 עיין 'פרי משה', שבועות ממון, סי' א'-ב'.

"דהא דמגו לאפטורי משבועה לא אמרינן, היינו דוקא במקום שאין השבועה זו מחייבו ממון כשאינו יכול לישבע, רק שבועה בעלמא המוטל עליו... אבל במקום שהשבועה מחייבו ממון כשאינו יכול לישבע... פטור אף משבועה" (נתיבות, דיני מיגו, סוף סי' פ"ב ס"ק כח).

ה'נתיבות' מציע קריטריון להבחין בין סוגי השבועות השונים. ישנן שבועות בהן מי שאינו יכול להישבע – חייב לשלם. שבועות אלה נחשבות כחיוב ממוני, ומיגו מועיל לפטור מהן. בשבועות אחרות אין חיוב ממוני, אפילו אם הוא אינו יכול להישבע. שבועות מסוג זה נועדו לבירור, ובהן מיגו לא יפטור.

אילו שבועות שייכות לכל אחד מהסוגים הנ"ל? ביחס לשבועת עד אחד, מסתבר לומר שהשבועה היא ביסודה חיוב ממוני. מוטל על האדם חוב ממוני, והשבועה מהווה תחליף לחוב זה. לכן, כאשר הוא אינו יכול להישבע – החוב הממוני נותר בעינו, ועליו לשלם. לעומת זאת, שבועת השומרים כנראה איננה נחשבת כחוב ממוני. שבועה זו נועדה לתת בירור נוסף, כדי להפיס את דעתו של בעל הבית. כך כותב ה'אור שמח':

"וכן מסתבר, דשבועת שומרין עיקרה על הספק וכדי להפיס דעת בעל הבית" (אור שמח הל' שכירות פ"ב ה"ח).

מסתבר שלפי הבנת ה'אור שמח', מי שאינו יכול להישבע שבועת השומרים – אינו מחויב לשלם. חיוב השבועה אינו מהווה תחליף לחיוב ממוני; זוהי חובת שבועה העומדת בפני עצמה.

ניתן למצוא מקור נוסף לשבועה מסוג זה. ציטטנו לעיל את דבריו של רבה בגמרא במסכת בבא מציעא (ג.), המחדש ש"חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו". כפי שראינו לעיל, הראשונים נחלקו בפירוש דבריו של רבה. רש"י מפרש, שמעיקר הדין אפילו הכופר בכל אמור היה להישבע. החזקה שאין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו מספקת בירור, הפוטר אותו משבועה.

לפי רש"י, מעיקר הדין יש בכוחו של התובע לחייב שבועה בטענה בלבד, מבלי להביא כל ראיה. עצם הטענה מספיקה כדי ליצור את חיוב השבועה, אף כאשר הנתבע כופר בכל. מה יהיה הדין בשבועה זו במקרה שהנתבע אינו יכול להישבע? מסברה

נראה פשוט שלא נחייב אותו לשלם. זהו מקרה נוסף של שבועה אשר איננה מהווה תחליף לחיוב ממוני, אלא יש בה חובת בירור עצמאית.

לדעת ה'נתיבות', כאשר מדובר בשבועות המהוות תחליף לחיוב ממוני, המיגו פוטר לגמרי מחיוב השבועה. ניתן להציע הבנה שונה במקצת. בכל השבועות קיימת חובה עצמאית, אשר איננה תלויה בחיוב ממוני. אלא שבשבועות מסוימות, כגון בשבועת עד אחד, עומד החיוב הממוני ברקע לשבועה. החיוב הממוני מתעורר כאשר הנתבע איננו יכול להישבע, ואז הוא חייב לשלם.

מיגו מועיל לפטור מהחיוב הממוני העומד ברקע של השבועה. אולם, חובת השבועה עדיין מוטלת על הנתבע. לכן, גם כאשר עומד לרשותו של הנתבע מיגו – הוא יהיה חייב להישבע. אך אם הוא לא יוכל להישבע – כאן יועיל לו המיגו, והוא יהיה פטור מלשלם.

מיגו בנשבע ונוטל

בסופו של השיעור הקודם בעניין המעשה דרבא בר שרשום, הבאנו מדבריו של רבנו יונה (בבא בתרא לג. ד"ה כי אמינא)⁷. רבנו יונה שם טען, שמיגו איננו פוטר משבועה כאשר מדובר בשבועת 'נשבע ונוטל'. לדעתו, מיגו פוטר משבועה רק כאשר השבועה נועדה להחזיק את הממון שברשותו, ולא להוציא ממון מאחרים.

את שיטת רבנו יונה ניתן להבין בשתי דרכים. הבנה אחת היא ששיטה זו נובעת מעיקרון כללי, שאינו קשור לשבועה דווקא. רבנו יונה סובר שאין אומרים מיגו להוציא. לדעת רבנו יונה מיגו לעולם איננו מועיל להוציא ממון, לכן הוא גם איננו מועיל להוציא ממון בשבועה.

לחלופין, ייתכן שהדין כאן הוא דין נקודתי בשבועה. אפילו אם נסבור שמיגו מועיל להוציא ממון, הוא לא יפטור משבועת 'נשבע ונוטל'. בשבועה שמטרתה להחזיק ממון ברשותו, המיגו מספק בירור המהווה תחליף לבירור שבשבועה. אך בשבועה שמטרתה להוציא ממון, התקנה היא שלא ניתן להוציא ממון זה אלא בשבועה. גם הבירור שמספק המיגו איננו יכול להחליף את השבועה במקרה זה.

השבועות בהן האדם נשבע ונוטל מתפצלות לשני סוגים: ישנם מקרים בהם מעיקר הדין האדם אינו זכאי לקבל לידי את הממון. חכמים תיקנו לטובתו שהוא יוכל

לגבות, אך רק על ידי שבועה. דוגמה לשבועה כזו היא שבועת השכיר (עיין שבועות מד:). סוג אחר של שבועה קיים במקרים בהם מעיקר הדין האדם זכאי לגבות אף ללא שבועה. חכמים הגבילו את אפשרויות הגבייה שלו, ודרשו ממנו להישבע לפני שייטול. דוגמה לשבועה מסוג זה היא שבועת הנפרע מן היתומים (עיין כתובות פז).

הלכה למעשה המצב בשני סוגי השבועות הוא זהה: התובע נדרש להישבע, ורק אחר כך הוא זכאי לגבות את ממונו. אולם, ייתכן שגם להלכה בא לידי ביטוי ההבדל בין השבועות השונות. בעל המאור סבר שקיים הבדל כזה במקרה של החשוד על השבועה. אדם החשוד על השבועה איננו יכול להישבע, ובעל המאור מבאר מה יהיה דינו בכל אחד מסוגי השבועות:

”כל חשוד שהוא מן הנשבעין ונוטלין,
אם הוא מאותן שהיה דינן מן התורה ליטול בלא שבועה, ורבנן רמו עליהו שבועה
להחמיר עליהם... נוטל בלא שבועה...
אבל אם זה החשוד הוא מאותן שלא היה דינן מן התורה ליטול כלום, וחכמים הקילו
עליו ליטול בשבועה... הרי זה לא נשבע ולא נוטל כלום, והולך לו בפחי נפש”
(בעל המאור שבועות לג. בדפי הרי”ף ד”ה והריני מוסר לך).

כאשר התובע חשוד על השבועה ואינו יכול להישבע, אנו מעמידים את דינו על עיקר הדין מן התורה. אם מעיקר הדין הוא זכאי ליטול מבלי להישבע – אנו פוטרים אותו מהחוב דרבנן, והוא נוטל ללא שבועה. אם מעיקר הדין הוא איננו נוטל – גם כעת, כאשר הוא חשוד על השבועה, לא נאפשר לו ליטול. הדרך היחידה לגבות את ממונו היא באמצעות שבועה, ואפשרות זו אינה עומדת לרשותו.

ייתכן שגם בדיני מיגו יהיה חילוק בין שני סוגי השבועות. במקרים בהם עיקר הדין הוא שאינו גובה כלל – גם באמצעות מיגו לא נאפשר לו לגבות. תקנת חכמים הייתה שניתן לגבות על ידי שבועה דווקא, ומיגו איננו יכול להוות תחליף לשבועה.

לעומת זאת, במקרים בהם מעיקר הדין הוא נוטל ללא שבועה, יש מקום להעלות אפשרויות שונות בנוגע למיגו. הדין כאן יהיה תלוי בשאלה מדוע מיגו איננו מועיל בנשבע ונוטל. אם דין זה הוא חלק מעיקרון כללי הקובע שאין אומרים מיגו להוציא – עיקרון זה תקף גם כאן, והוא לא יוכל להוציא על ידי מיגו. אך אם מדובר בדין נקודתי הקובע שמיגו אינו יכול להוות תחליף לשבועה, ייתכן שבמקרה שלנו מיגו יועיל. כיוון שמעיקר הדין הוא גובה ללא צורך בשבועה, המיגו איננו נדרש להוות תחליף לשבועה.

מטרתו של המיגו כאן היא רק להסיר מעליו את מכשול השבועה שהערימו עליו חכמים, ולהעמידו על הדין המקורי מן התורה. ייתכן בהחלט שהמיגו יצליח למלא משימה זו, אף אם אין בו בירור היכול להוות תחליף לשבועה.